

A KORLÁTOZOTT BESZÁMÍTHATÓSÁGRÓL.*

A korlátozott beszámíthatóság jogtechnikai fogalma nem régi. Valamely fogalom képzése mindig az alapjául szolgáló jelenség általánosságát mutatja: az átmenetet az öntudatlanul érzettből a tudatosba és a képzett fogalomnak elismerése annak szükségességét, hogy egy új korszak követelményeit számba vehessük. *Ezen* fogalom képzése az alapjául szolgáló pathologikus jelenségeknek aggasztó, geografiailag Európa egész területére kiterjedő általánosságát mutatja és érdemét képezi az akarat-szabadság és az erkölcsi bűnösség leglelkesebb híveinek; azonban annak szükségessége, hogy ezen jelenséggel megbirkózhassunk, a legfényesebb bizonyítást adja annak, hogy a megtorló elmélet egymagában nem képes számolni a viharosan előtörő új társadalmi alakulásokkal, bizonyítja *egy céltudatos társadalmi önvédelem megczáfolhatatlan szükségességét.*

A korlátozott beszámíthatóság fogalma megállapításánál mint ellenségek állanak szemben a klasszikus iskola hívei és a kriminálpolitikusok nemcsak a pszichológiai háttér különféleségében, hanem a vizsgálati módszerek különböző voltában is. A klasszikusok ezen fogalmat is jogi abstrakciónak tekintik függetlenül ennek szociológiai és pszihopatológiai sajátosságaitól, nem törődve e sajátosságokkal, alkalmazzák e helyütt is az ő egyetlen »osztható« visszatörő eszközüket, a régiszabadságvesztés-büntetést. Beleszólnak e két iskola küzdelmébe azok is, a kik a fogalom képzésének és elismerésének szükségességét *általánosságban* tagadják és pedig: *Lombroso iskolája*, a mely azt állítja, hogy

* Az általánosan használt „*korlátolt* beszámíthatóság” kifejezésénél jobbnak találtuk a *Fayer* által javasolt „*korlátozott*” beszámíthatóság kifejezést nyelvtani szempontból és »korlátolt« szóval kapcsolatban esetleg felléphető, zavaró associatiók elkerülése végett.

valamennyi büntettes patológikus, tehát nincs jogunk ezen egységes csoportból egy részt önkényűleg kiragadni és ezen részre külön elbánási szabályokat alkalmazni; továbbá még a deterministák közül is sokan, a kik a korlátozott beszámíthatóság fogalmát logikai abszurdumnak tartják, hiszen senki sem tehetett *másképp*, mint a hogy épen az adott esetben cselekedett; nem lehet tehát a cselekvési képességben különböző fokozatokat létesíteni.

Ezen ellentétekből organikusan alakul ki fejtegetéseinknek egymásutánja. Kiindulva a *jelenség* vizsgálatából, pszihopatológiai ismerveiből, igyekezni fogunk felállítani a korlátozott leszámíthatóság *fogalmi* ismerveit majd kifejteni a büntetés módozatait, nemét és mértékét; tárgyalásunkon átvonul egyszersmind azon törekvés, hogy a népnek individual-etikai alapfelfogását a törvényhozó szociál-etikai elveivel összhangba hozhassuk.

Ezen problémát, a mely a reális élet gyümölcse, a különböző teóriák használhatósága próbakövének tekinthetjük, mely az elméletek szűk körét áthágja.

A korlátozott beszámíthatóság fogalma nem régi. Az alapjául szolgáló jelenség csak messze kiterjedő általánosságban gyümölcse az egyéni alapsajátság és a társadalmi milieu *újabb* irányú fejlődésének. Szinte kétségtelen, hogy a szellemi erők beteges meggyöngülésének jelensége már a legrégebbi időkben is felmerülhetett, de fellépésének elenyészően csekély aránya miatt nem volt érezhető. Azután nagyobb arányokban terjedt el, úgy hogy e stádiumban már figyelemre méltatták; de bizonyára e figyelembe vétel úgy történt — a mint az minden jelenségnél történni szokott — hogy a reakció *öntudatlanul* megy végbe. Csak hosszú idő múltán, számos nemzedék összeműködése következtében az öntudatlan ösztönt a legváltozatosabb képzettartalommal ellátva, jutnak eredeti cselekvésük hasznosságának tudatára és az elemzett ösztönt egy végleges synthesisbe egyesítik, a mely nem egyéb, mint épen a jelenségből képzett *fogalom*.

A néptörzsek hatalmas organizmusában ugyanazon törvények uralkodnak, mint az egyénben. Egy bizonyos időpontig testi és szellemi fejlődés egyensúlyt tart; innen kezdve a testi erő fokozatosan hanyatlik, ellenben a szellemi funkciók az ő felhalmozott eszme- és gondolatanyagukkal csak most élvezik gyümölcset a korábbi fejlődésnek és minél számosabb, nagyobb, szebb az, annál inkább elgyöngül a test.

Az emberi egyesüléseknek minél nagyobb száma éri el a fejlődés zenithjét, annál fényesebbek, felemelőbbek alkotásai, de árnyoldalai is szembetűnőbbek. A szellemi tevékenység hatalmas fejlődése lehetővé teszi ezen árnyoldal hatásának paralizálását. Vagyis: *a jelenség először szórványosan léphetet fel, ekkor még nem volt érezhető, azután epidemikusan, akkor már reagáltak reá, de öntudatlanul, végre krónikusan, a mikor a fogalmat képezték és befogadták.*

Köztudomású tény, hogy különösen a mai korszakra a kétségbeesett létért való küzdelem, a kérlelhetetlen egoizmus nyomja bélyegét. A létfenntartási eszközök megszerzése után kevés már a szabad idő. Hogy ezen rövid szabad idő alatt az élvezeteknek azon minimumát kihasználhassák, a mit a természet megkövetel, kény telének a legkoncentráltabb élvezetekhez fordulni. Az alkohol túlságos fogyasztása s a nemi kicsapongások okozzák, hogy a már a létért való küzdelemben elgyöngült egyén végre az élvezeteknek dobja egészségét áldozatul. És így világosan magunk előtt látjuk ezen patológikus jelenségek megdöbbentő általánosságának okait: először a *túlerős munka*, másodsor az *alkohol és a nemi kicsapongások*, harmadszor az *átöröklés*, a mely a meggyöngült organizmust az utódokra átplántálja. Végoknak pedig a társadalmi viszonyoknak beláthatatlan komplikációját tekinthetjük, mely az összesség organizmusát teljesen kimeríti.

Mostanáig ezen patológikus állapotokról, mint az *összesség* életének egy jelenségéről beszéltünk, tehát kizárólag azon *társadalmi tényezőkről*, melyeknek változása ezen állapotok általánosságát okozta. Ám foglalkozzék ezután a matéria egészével a szociálpolitikus; mi a továbbiakban ezen állapotokat mint az *egyén* életének jelenségét fogjuk kutatni, tehát azt, hogy milyen abnormitásokat szülnek a társadalmi faktorok az egyes emberben. —

Alig fedezte fel a 18. század végén a pszichiatria az átmeneti beteges állapotoknak óriási területét, a kriminalisták figyelme mindjárt azon végtelen változatossággal egymásba átmenő kombinációkra terelődött, a melyek feltartóztatlanul átfolynak a szellem nagymérvű fejlettségétől annak teljes első-tétüléséig. Követeltek az ilyen állapotban szenvedő bűnösök számára enyhébb büntetést, mert »az állam joga a büntetésre az egyén szabad akaratelhatározásán alapul« és ezt a betegesség befolyásolja; befogadták tehát a korlátozott beszámíthatóság fogalmát, mint a beszámítást egy korlátozott bűnösséghez,

vagy, a mint mások mondták, mint korlátozott beszámítást a bűnösséghez, de mindenképen azon alapelvvel, hogy egy bizonyos mennyiségű bűnösségnek egy annak megfelelő mennyiségű büntetés felel meg. A törekvések, ennek törvényhozási elismerése iránt — a bajor, szász és hesseni particularis codexek homályos tendenciájú határozatait figyelmen kívül hagyva — először 1852-ben az osztrák btkben vezettek eredményre, a mely az észbeli gyengeséget és az elhanyagolt szellemi nevelést általános enyhítő körülménynyé teszi. Következnek azután a *dán codex* 1863-ban, *Svédország* 1864-ben, *az orosz javaslat* 1885-ben, *Finnország* 1889-ben.

Ezen tételekben a köztudatba még át nem ment fogalom csekély érettsége még élesen szembeötlik; pszichológiai maximák, pszichiatriai betegségformák vegyesen összehalmozvák, majd hézagosan, majd pleonastikusan soroltnak fel azok egységes osztóelv hiában. Szabatos, élesen formulázott intézkedéseket tartalmaznak *az olasz codex* 1889-ből, a mely mintegy határvonal a klasszikus és a kriminálpolitikai iskola között; a nem rég törvényerőre emelkedett *norvég javaslat* és a *svájci javaslat*, a mely már teljesen kriminálpolitikai alapokon nyugszik.

Ha tehát egy ezektől eltérő intézkedést akarunk javasolni, akkor először ezen már meglévő intézkedések elégtelenségét kell feltüntetnünk, másodsor meg kell tudnunk jelölni az utat ezen állapotokkal való célravezetőbb megküzdhetésre.

Hogy Lombroso és hívei teljes energiával azt vitatták, hogy valamennyi büntettes — a mely alatt csak az »uomo delinquente nato«-t értik — tehát valamennyi büntettes beteg (epileptoid); hogy ezek az *átöröklés* hatalma következtében azon vad szenvedelmek és ösztönök rabjai, melyek valamikor az egész emberiség közös sajátságát képezték, a midőn még az az őskorban szabadon az erdőkben lakott: oly túlzás, a kikutatottnak olyan általánosítása, melylyel az iniciativa hevében mindig találkozunk és így nem csodálhatjuk, hogy Lombroso iskolájának tanai épen az *átöröklés* törvényeiben döltek meg és hogy felfogásának *egyoldalúságát* utóbb bebizonyították.

Ha a korlátozott beszámíthatóság fogalmához akarunk jutni, akkor Lombroso tanait röviden érintenünk kell, mert csak akkor van jogunk a beteges büntettesekre speciális szabá-

lyokat alkalmaznunk, ha bebizonyítottuk, hogy nem *valamennyi* büntettes beteg, hanem azoknak csak *egy része*.

Lombroso »született büntetese« a minduntalan ellenállhatatlan erővel a bűnhöz vonzott egyén. Tudhatják bármennyire, hogy mit jelentenek ezen fogalmak: jog és morál, nem képesek cselekedetüket azok parancsai szerint irányítani. Csak egy kis kör lesz számukra, a melyben figyelembe fogják venni a hozzájuk hasonlók érdekeit, akár azért, mert ezt kell tenniök, akár mert csak akarják. Meg van ezen büntetteseknek az ő saját osztály-moráljuk, melynek csak az a hibája, hogy túlságosan exclusiv, csak egy igen kicsiny privilegizált körre terjed. Ezen körülmény lehetett az, a mely Lombrosot ezen büntettesek összehasonlítására vezette Afrika vad, civilizálatlan törzseivel és egy rég letűnt korszak embereivel. Tovább haladva arra az eredményre jutott, hogy ez a jelenség visszafejlődés, degeneratio, a büntettes az emberi nem egy külön válfaja, melyet a betegség (epilepsia) ellenállhatatlan erővel a büntett elkövetése felé ragad. És vajjon, mi az oka ennek? Az átöröklés. De vajjon ismernek-e ennek általunk felfedezett törvényei ilyen átöröklést? Vajjon lehetséges-e az, hogy egy a civilizációtól még kevésbé bántott korszaknak emberei olyan sajátságokat, melyek akkor *normálisak* voltak, az utódokra mint *abnormisokat, betegeseket* örökítsenek át? És vajjon lehetséges-e viszont az, hogy a betegség volna az oka annak, hogy egy, a jog és a morál törvényei által szabályozott korszaknak egyénei egy praehistorikus korban élő emberek egoisztikus lényét és vad ösztöneit tüntetik fel? Ilyen átöröklés nem lehetséges, mert először normális, egészséges tulajdonságok az utódban nem éledhetnek fel *betegség* alakjában, másodszor: mert lehetetlen, hogy a betegség *okozta* volna a visszafejlődést, hogy az átöröklés lett volna az okozat és a betegség a causa.

Épen olyan egyoldalú *Lombroso* felfogása az emberi nemnek betegség által degenerált külön válfajáról, még akkor is, ha azt egyik követőjének, *Schäfer*-nek sokkal logikusabb fogalmazásában tekintjük, bár *Lombroso* az ő válfaját az eredeti formájában a legújabb időig fentartotta. *Schäfer* szerint a Lombrosótól vázolt büntettes típusok csak külső megjelenési formáját képezik egy bizonyos testi-lelki gyöngeségnek, melynek következtében sokkal inkább konfliktusba jutnak a társadalommal, mint a többi emberek. Ugyanez a nézet nyilatkozik meg a leg-

változatosabb formában *Lombroso* többi híveinél; szerintük szintén valamennyi büntettes beteg.

A legvilágosabban jut napfényre okoskodásuk eltévelyedése *Bleuler*-nek formulázásában, a ki szerint »a büntettest jellemző *sajátosság beteges*, mert beteges a normálistól való minden eltérés, a mely az *egyénnek* és a *fajnak* árt.«

Látszik, hogy itt összetéveszti azt, a mi az egyénnél beteges azzal, a mi a fajnál az. A normálistól való *minden* eltérés, a melynek következménye valamely büntett elkövetése: árt a *fajnak*, tehát patológikus az összeség organizmusára, de ebből nem következik, hogy ezt az eltérést a *büntettes organizmusának* beteges volta okozta légyen, hogy tehát a *büntettes* patológikus.

Ezzel szemben felállítjuk azt a tételt, hogy nem minden büntettes patológikus, mert — *Bleuler* fogalmazását módosítva — csak a normálistól való azon eltérés beteges, a mely az *egyénnek* árt, a mely azonban *csak a fajnak*, az egészséges, fiziológikus. Ez a *petitio principii* *Bleuler* tanaiban, mert oly tétellel *akarja bizonyítani* azok igazságát, a mely még csak a *kérdés feltevését* tartalmazza; t. i. hogy *mely faktorok hozták létre* az egyénben azt a normálistól az antiszociális irányban való eltérést?

Ezen osztó princípium szem előtt tartásával a büntettek négy osztályát különböztetem meg: Az első osztálynál a *nevelés* (e szót a legtagabb értelemben véve), a főfaktor; ezen osztály tagjainál az érzelmek átsugárzása következtében ama nagy képzetkomplexumoknak, a szeretet, jog, morál képzeteinek hangulatát abnormissá nevelték az által, hogy a szociális cselekedet képzetével a rossz érzését, az antiszociális cselekedetével a jóét fűzték össze.

A második csoportba azok tartoznak, a kik az antiszociális etikai érzéseket *fiziológiai úton örökölték*. Az első osztály tagjainál ezen érzések *ontogenetikus*, ezeknél pedig *phylogenetikus* fejlődés gyümölcse.

E két osztályba tartoznak a fiziológikus büntettek.

A harmadik osztály azokból áll, a kiknek központi idegrendszerét *szerzett betegségek* gyöngítették; a normális képzeteket elhomályosították, azok hangulatát megváltoztatták.

A negyedik osztály végre az, melynek tagjai a szellemi *betegességet* elődeiktől *patológikus úton öröklik*, a kiknél tehát az érzékelés, elképzelés és érzés már születéstől abnormis.

Ezen két utolsó csoportba tartoznak a *patologikus büntettek*; tehát jogot nyerünk arra, olyan betegességről beszélni, a mely a büntetteknek csak egy részénél léteznek.

Mostanáig általában csak beteges állapotról beszéltünk, a nélkül, hogy ennek intenzitására figyelmet fordítottunk volna. Pedig milyen végtelenül finomak még a fokozatok a patologikus büntettek egységes csoportján belül és mily kevésbé lehetséges az átmeneteket határkövekkel megjelölni! Ha látjuk pl., hogy a hazudozáshoz és a renommírozáshoz való egyszerű hajlam mily *feltartóztatlanul* folyik át a »pseudologia fantastika«-ba, a magát megcsodáltatni kívánónak túlbuzgalma, az »okos örület«-be, a »folie raisonnante«-ba, a szellem hatalmas fejlettsége annak teljes elsötétülésébe !

A szellemi betegség intenzitása elérhet egy olyan fokot, a melynél az egyéni alapsajátságot *teljesen absorbeálja*, tehát képes a cselekvényt *egymagában* determinálni. Ezen foknál a betegség *uralkodik* az egyén elhatározása fölött. Ha a betegség ezen *legmagasabb* pontját nem éri el, akkor az egyéni alapsajátságot *nem* fogja teljesen abszorbeálni; a cselekmény determinálásához még szükség lesz *más faktorok* közreműködésére is. Az egyént és elhatározását a betegség kisebb-nagyobb foka szerint csak többé-kevésbé *befolyásolja*.

Ennek következtében *amazoknál* egységes, osztatlan, minden más körülménytől független törekvést találunk a cselekvény után; *ezeknél* pedig egy bizonyos disharmóniát az ő érzületükben és gondolkodásukban, elágazást az ő érzésükben és cselekvésükben, a kétségbeesett küzdelmet bensejükben, a kedély hullámzása, az értelem parancsai és a beteges, gyakran maguktól is kényszernek érzett különczködések között. *Ezen átmeneti állapotokkal* kell foglalkoznunk és ezeknek vizsgálata vezet bennünket arra az eredményre, hogy a tudománynak nem fog sikerülni pszichológiai maximák szerint pontosan megállapítani, hogy hol végződik a szellemi egészség és kezdődik a betegség, ép oly kevésbé lehet a betegségnek ama nagy fokát annak többi eseteitől szigorúan elhatárolni, tehát csak *határozatlan mennyiségekkel* operálunk, a midőn a betegség uralkodásáról és ezzel szemben annak *csak befolyásolásáról* beszélünk.

A mi feladatunk tehát ebben az irányban ez: először kutatni azon *betegség formákat*, a melyeknek ilyen befolyásolás a következménye, másodsor keresnünk, hogy milyen viszonyban állanak az annak következtében fellépő funkcionális zava-

rok a büntetés által való motiválhatósághoz, hogy így a korlátozott beszámíthatóság fogalmi ismérveinek megállapításához juthassunk. Ha tehát ezen beteges állapotok specializálása végett az orvosi monográfiái irodalom felé fordítjuk tekintetünket, akkor általában azt fogjuk találni, hogy csak itt-ott, mellékesen odavetve létezik a betegségformáknak valamelyes felsorolása. Azonban az még nem volna a legrosszabb! Minden legkisebb monográfiának meg van az ő sajátos rendszere; a betegségformák különböző alapú felosztása, az ő külön kifejezés-módja. Megérthetjük ezt, ha tekintjük, hogy a pszichiatria viharos forrongásban levő tudomány, mely elragadtatva azon felfedezés beláthatatlan horderejétől, hogy minden szellemi betegség az agyvelő betegességén alapszik, a hatalmas történeti fejlődés büszke öntudatától, más tudományágak dogmái felé is fordítják tekintetüket, hogy tételeiket mindenütt érvényre juttathassák. Az emberi tudás ezen ágának ily nagymértékű expanziója mellett igen könnyen megérthetjük és méltányolhatjuk a fogalmak általános összezavarodásának okát. Ugyancsak ezen okból nem vehetjük rossz néven tőle, ha azt állítja, hogy a régi közönséges pszichológia ezentúl csak az úgynevezett egészséges »emberi ész«-nek legyen átengedve. És ha a tőlük felsorolt testi stig mák egész arzenálját megtekintjük» akkor azt hihetjük, hogy a százados rejtély teljesen meg van oldva. Ha azonban mélyebbre követjük kutatásaikat, akkor látjuk, hogy milyen elenyészően csekély azon betegségformáknak száma, melyekről ők kétségbevonhatatlan bizonyossággal megmutatták, hogy azok az agy organikus elváltozásain alapúinak és minden egyéb az ő rendszerükben nem más, mint a régi jó, általuk annyira ócsárolt pszichológia. Ha talán ezen betegségformák osztályozását egy orvos kísérli meg, akkor azt a többi ormosok pleonastikusnak, hézagossnak, sőt érthetetlennek fogják tartani.

Igaz ugyan, hogy többnyire a különböző írók az egyénnél fellépő *ugyanazon* pszihopatológiai abnormitásokat jelölik mindig *változó* nevekkkel, osztják a betegségformák *különbözőképen* kombinált csoportjaiba, tehát tulajdonképen csak *terminológia kérdéscről* van szó, azonban ennek megoldása nagyjelentőségű, mert leginkább ez az, a mi a kölcsönös megértésnek és a továbbfejlődésnek útját állja. Milyen nehéz lehet tehát a dolga a jogásznak, a ki az orvostudomány nagyfontosságú alapismertetei nélkül lép a pszichiatriai fogalomképzés eme labirintusaiba. Midőn mindezen nehézségek dacára megkíséreljük

ezen átmeneti állapotok specializációját, ezt nem azon szándékból tesszük, hogy abban az irányban tökéletest produkáljunk, hanem csak azért, hogy a jogász előtt olyan perspektívát nyissunk meg, a melyen át a korlátozott beszámíthatóság fogalmának szabatos meghatározásához lehet jutni.

Felosztjuk tehát a betegségformákat két nagy osztályba: az *átmeneti* vagy *pillanatnyiakra* és a *hosszantartó* vagy *állandóakra*. Ez a felosztás nagy fontossággal bír a büntetés nemének kiszabásánál és bizonyos óvintézkedések megtételénél. A *pillanatnyi* betegségformákhoz tartoznak a *puszta ittas állapot* és a *részegség általában* (ellentétben a teljes részegséggel) és a *láz könnyebb esetei*. Csekély azonban csak az idetartozó *betegség formák száma*, nem a tényleg előforduló *egyes eseteké*. Az *állandó* betegségformák feloszlanak ismét: *veleszületettek*re és *szerzettek*re. (Ezen felosztást azért kell tennünk, mivel az írók közül némelyek csak a veleszületett betegségformákat, mások ismét csak a szerzetteket szokták a korlátozott beszámíthatóság fogalma alá s ubsumálni. Mindkét felfogás helytelenségét később kimutatjuk.)

Vajjon miképpen képzelhetjük el ezt fiziológiailag? Eleinte azt hitték, hogy gonosz szellemek okozzák a betegséget, a kik rövidebb vagy hosszabb ideig — a szerint, a mint jól vagy rosszul érezték magukat ott — az emberi lélekben lakoztak, sőt néha egy egész emberi életen keresztül. Milyen csodálatos fejlődési fázisokon kellett az emberi szellemnek átmennie, míg eljutott e babonától *Helmholtz* nagyszerű hypotheziséig »az agyvelő funkciók lokalizációjáról«. Sensorikus idegek fogadják a kívülről jövő benyomást és vezetik az idegpályákon a mindig komplikáltabbakká való idegdúcokon keresztül az érzéki szférákhoz. Mindig számosabb idegszálak futnak össze, a pályák mindig bonyolultabbak lesznek és így jutnak el az öntudatlan ösztönök, a zabolátlan szenvedélyek helyére, az emberiség önfentartó ösztönének székhelyére és innen valamennyi pálya egy közös centrumba fut össze: az asszociáció centrumba. Ez az embernél sokkal hatalmasabban van kifejlődve, mint az állatnál, a felnőttél sokkal erősebben, mint a gyermeknél. Itt megy végbe a számtalan asszociációs szálcscsca, az u. n. »sugárkoszorú« működése következtében a gondolkodás, az ítélet, az elhatározás, innen indulnak ki a motorikus idegek, a melyek az elhatározást az izmoknak innerválják és így abból mozgás lesz. Itt vannak az akadályozó képzetek, a melyek útját állják, hogy az ösztönök ellenállhatatlan hatalmat gyakorolhassanak

felettünk. Ez a fiziológiai képe annak, a mit *Schopenhauer* aphorizmatikusan így fejez ki: »Az akarat zabolátlan paripa, melyet csak az értelem képes megfékezni«. Ha azonban az organizmusok ezen legkomplikáltabbjának csak egy része is meggyengül, akkor ezen szellemi erők egyensúlya végleg megbomlik. A szerint tehát, a mint az idegpályák, vagy az ösztönök székhelye, avagy az asszociációs centrum már *születéstől* alábbvalók és nem is juthatnak normális fejlődési fokhoz, vagy pedig már a normális fejlődési fok elérte után alábbvalókká, abnormisakká *lesznek*: a szerint beszélhetünk *veleszületett* vagy *szerzett* betegségekről.

A veleszületett betegségformákhoz számítjuk először a *degeneration* idetartoznak még az úgynevezett *desequilibristák*, a »*szociális neuresthenia*« és a *nemi perversitas* jelensége is, végre pedig a *kényszerképzetekben szenvedők*, másodsor a *visszamaradt szellemi fejlődést*, tehát a *veleszületett gyöngelméjűséget* és a *sikétnémák egy részét*.

A második nagy osztály a szerzett betegségformák csoportja. Ide tartoznak a következő *betegség formák*: *folie raisonnante*, másodsor az *érzések könnyű megzavarodása celebralis zavaroknál*, harmadsor a *szerzett gyöngelméjűség*; ide tartoznak a *krónikus, alkoholizmusnak és a morális imbecillitásnak* esetei (*a moral insanityt*, az érzések egyoldalú megbetegedését az értelem teljes épségben maradása mellett, a mely néhány évtized előtt egész irodalmat támasztott; most — mint betegségformát — egyhangúlag elvetik és általánosan elfogadják, hogy a betegség mindig a benne szenvedőnek *egész pszichéjére* kihat); negyedsor *a tartós szellemi gyengeségben szenvedők* a kiállott nehéz testi vagy szellemi betegségek következményeképen; Ötödsor *a neuraszténikus és epileptikus és hisztérikus degeneráció* (a neuraszténianak önálló betegségforma voltát sok pszichiáter tagadja).

Kutassuk tehát, mily zavarokat okoznak ezen betegségformáknál fellépő abnormitások a motivációban.

Említettük már a bevezetésben, hogy a klasszikus és a kriminálpolitikai irány elágazásának egyik oka az akarat-szabadság elfogadása, illetőleg tagadása. Az akarat-szabadság elfogadásának elve ellen szól a jelenségeknek napról-napra visszatérő *törvényszerűsége*, melyet úgy a praktikus életben, mint a tudományban fellelünk és a mely törvényszerűsége a tudománynak egy egész ága, a statisztika épül fel. A szabad akaratnak elfogadása azon törvénynek megbontását jelentené, a

melyen egész modern természettudományi gondolkodásunk nyugszik a kausalitás törvényének, ha elfogadjuk azt, hogy az emberi szellem az ő teremtő »fiat «-jával olyan hatásokat képes létrehozni, a melyeknek nincs meg a természetben a *néki* megfelelő ok. Az ő egyetlen ellenérvük sem használ, hogy t. i. ők csak egy *relatív* akaratszabadság létezését állítják; mert mire való volna az a titokzatos, megfoghatatlan erő: a *választó-képesség*, a melyet modern gondolkodásunk törvényei szerint fel sem foghatunk és a melyre a jelenségek megmagyarázásában szükségünk sincs?

Az akaratszabadság híveinek gondolkodásában ott lappang az a félelem, hogy annak megtagadása az emberi nem lealacsonyítását jelentené. Az embernek önmagát túlbecslése hozta létre amaz *anthropocentrikus* csalódást, hogy az emberi szellem középpontját képezi minden létezőnek és leendőnek és a mezeten igazság előtti félelem tartja az embert évszázadok óta emez önámításban. De az igazság feltartóztathatatlanul fogja megtenni útját és ezen illúzió is szét fog foszlani, hasonlóan az emberiség ama másik nagy illúziójához, melyet *Ferri*¹ *geocentrikusnak* nevez. A mint azt hitték, hogy a föld a világ középpontja, az egyetlen fix pont a mindenségben, épen úgy az emberben a teremtés koronáját látták és minden a földön csak az ő gyönyörködtetésére van. *Kopernikus* és *Galilei* azonban bebizonyították, hogy a föld csak egy a világűrbe szakadt foszlányát képezi a véghetetlen mennyiségű ködanyagnak; a napnak, a mely körül az idők végtelenéig keringeni kénytelen. Épen úgy bebizonyította a természettudomány, hogy az ember csak az utolsó szeme azon végtelen láncznak, mely a láthatatlan mikroba és a fejlődés legmagasabb fokán álló lény, az ember között van. És a mint akkor történt, hogy míg a földet a világ középpontjának tartották, egy csillagászati számítás sem akart egyezni, a csillagzatok minden törvényszerűség nélkül tűntek fel és le, csak miután felvették, hogy a föld a nap körül forog, jutottak amaz általános törvényszerűség tudatára, a mely nemcsak a naprendszer alakulatában és változásában nyilatkozik, hanem az egész organikus természetének, a növény- és állatvilágénak; úgy fog most is történni, ha felvesszük, hogy az emberi szellem is ezen általános törvényszerűség alatt

¹ L. *Ferri*: „Die positive kriminalistische Schule in Italien” 1902. (Deutsch von Müller-Röder).

áll: akkor azon jelenségek megmagyarázhatók lesznek, a melyek mostanáig az önkényesség látszatát viselik magukon.

A továbbiakban a *determinisztikus pszichológiából* indulok ki, a mely szerint az elhatározás a képzetek küzdelme következtében jön létre. *Ziehen* szerint a képzeteket a hangulatoktól előidézett kedélyhullámzás emeli motívummá, azaz a *motívumok* irányító hangulattal ellátott képzetek. Minden képzetnek van bizonyos hangulata, a mely annak temperamentuma és karaktere szerint azoknál alapjában különböző lehet. Minden hangulat bizonyos kedélyhullámzást idéz elő, a mely mozgás kiválasztására vagy annak megakadályozására irányulhat. Ha több képzet egyszerre lép fel az öntudatban, akkor a képzetek küzdelmében az lesz a cselekvény *motívumává*, a mely a legerősebb kedélyhullámzást idézte elő. Ez kölcsönöz a képzetnek motiváló erőt.

Hogy tehát a motiváció normális legyen, szükség van a képzetek *normális tartalmára* és annak normálisan *motiváló erejére*. A képzetek *tartalmának* normális volta függ: 1. azok képzésének *világosságától*, 2. az alapul szolgáló *érzetek normális voltától*; *a normálisan motiváló erő* pedig a képzetek *hangulatának* normális *erejétől* és *irányától*. Ez a normális állapot különböző okoknál fogva mehet abnormisba. Egyike ezen okoknak a betegség, úgy a pillanatnyi, mint a hosszantartó, úgy a veleszületett, mint a szerzett. A mondottakból következik, hogy *Hoche* definíciója, a mely szerint a betegség csak értelmi defektusokat okoz, nem kimerítő. Ez csak azok csoportjára vonatkozik, a kiknél a képzetek tartalma abnormis. Értelmi defektus az, ha a képzetek képzése vagy alkotása, tökéletlen, azonban az elhatározás még betegesen korlátolva lehet azok betegesen megváltozott hangulatától, a hangulatok gyors változatától (pl. az értelemnek vagy az érzésnek egyoldalú megbetegedése nem lehetséges, de a szerint, a mint a súlypont ezen vagy azon nyugszik, mondhatjuk, hogy a betegség egyrészt az *értelem defektusain*, másrészt a képzetek *hangulatának abnormitásain* alapszik. Következik továbbá, hogy *in abstrakto* a *betegeségtől* okozott abnormitásokat azoktól, melyeket más *fiziológiai* okok hoznak létre, *nem vagyunk képesek megkülönböztetni*. Mi a szellemileg egészséges egyénnél a képzeteknek talán kisebb számát és világosságát, azok hangulatának még nagyobb elhajlását találhatjuk: tehát csat a *konkrét esetben* lesz megkülönböztethető, hogy vajjon betegség fenforgott-e, vagy nem?

Még pedig az egész szervezet orvosi vizsgálata alapján. Mi a következménye ezeknek a működési abnormitásoknak pszichopatólogiai területen? *A funkciók szabálytalansága, abnormis reakció.* Minél nagyobb a betegség intenzitása, annál inkább áll az elhatározás a pillanat hatása alatt. Az akadályozó képzetek mindig növekedő elhalványodása, vagy pedig az azok folytonosan gyöngülő hangulata következtében az »én« képzeteknek egyidejűleg abnormisan felnövekedő hangulata mellett a *proporcionalitás* valamely cselekmény következményeinek nagysága és valamely megkívánt jó érzés elérésének, vagy valamely rosszérzés elhárításának fontossága között — a melyet a normális egyénnél találni szoktunk — mindjobban eltolódik. A mi a jövőben várható, az egyén szubjektív megvilágításában a normálisnál kevésbé vétetik figyelembe, viszont a pillanatnyilag érzett sokkal erősebben, míg végre egy bizonyos pontnál az akadályozó képzet teljes elsötétülése, vagy azok *teljesen* negatív hangulata következtében az elhatározás teljesen a *pillanat* hatása alatt jön létre, azaz: az *abnormis reakció* már ott kezdődik, a hol a képzeteknek alkotása — bár a legkisebb mértékben is — abnormis, vagy hangulatuk kezd negatívvá válni. Az abnormis reakción még különbséggel kell lennünk a szerint, a mint *még létezik proporcionalitás* a jelenlegi és a jövőben bekövetkező között, bár eltolódva, vagy pedig az *teljesen megszűnik*. Bebizonyítva látjuk tehát, hogy a betegség vagy teljesen *uralkodik* az elhatározáson, vagy csak *befolyásolja*. Ez a megkülönböztetés a betegség intenzitásán alapszik és csak az *egyes esetben, orvosi vizsgálat alapján tehető*.

(A befolyásolás eseteiben karakterisztikus, hogy a legtöbb esetben az u. n. erkölcsi érzések gyöngülnek meg. Ez könnyen megmagyarázható. A jog és morál képzetkomplexumai hosszú phylogenetikus fejlődés gyümölcse. Ezek az ember második természetévé lesznek; ezek — úgyszólván — a felépítményt képezi az ember elsődleges, egoisztikus természete felett. Az emberiség emelkedését a civilizáció fokain a mindig fokozódó altruisztikus érzelmek, az akadályozó képzetek számának növekedése jellemzik. A betegség fellépése legelőször az organizmusnak ezen finomabb részét támadja meg és gyöngíti mindazon képzetek hangulatát, a melyek nem a saját testi érdekek kielégítésére vonatkoznak).

Megjegyzendő még, hogy az elhatározás *pillanatában* a *hosszantartó* és a *műlékony*, valamint a *veleszületett* és *szerzett*

betegségformák között *aequivalencia* létezik, azaz: *ezen betegségformák ugyanazon intenzitása egyforma, működési zavarokat okoznak az elhatározásban*. Azok nemsokára az elhatározás után normálisakká lesznek, mint a többi emberek; a tartós betegségben szenvedők azonban továbbra is szenvedélyeiknek és ösztöneiknek rabjai maradnak, melyeknek nem képesek ellenállani; tanítás, tapasztalat, benyomás nélkül vonul el mellettük. Nem képesek okulni és mindig csak bajt okoznak úgy maguknak, mint másoknak.

A XIX. században a klasszikus iskola alapjait minden oldalról megingatták. A klasszikus iskola alapjául szolgáló erkölcsi bűnösséget a büntettek elleni önvédelemmel akarták felváltani.

Lombroso, a ki a *criminalanthropologia* nevében a támadást megindította, csak lerombolja a régit, de helyébe újat nem állít; *theoriája* visszatükrözi korának pesszimiztikus felfogását; a büntettes megváltozhatlan szükségszerűség alapján lesz azzá, szerinte tehát a büntetés céltalan.

Ezután lépett fel az olaszok lángoló szenvedélyességével Ferri és a »I nuovi orizzonti« című korszakalkotó munkájában tényleg új látókört nyitott meg a büntetőjogászok előtt. Ő a büntetőjogot »socialis hygienae«-vá akarja tenni. Szerinte egyenlő értékű minden eszköz, mely a büntettekkel való sikeres megküzdésre vezet.

Az olaszok rendszerében tehát nincsen erkölcsi bűnösség, nincs büntetés, nincs beszámíthatóság.

Sem Lombrosónak, sem Ferrinek elvei nem mentek át a köztudatba, mert mérhetetlenül távol állanak az általános jogérzetben századok óta meggyökeresedett jogelvektől, a nép individualetikai világnézetétől.

Liszt Ferencz fellépése korszakot jelent az újabb büntetőjogi forradalomban. Ő is a büntettek elleni céltudatos küzdelem szükségességéből indul ki, azonban a küzdelem színterét oly területre viszi át, a mely sokkal közelebb áll az általános jogérzethez mint Ferrié, a régi büntetőjog keretébe és kimondja, hogy a büntetés a *leg hathatóbb eszköz* a bűncselekmények elkövetésének megakadályozására.

Liszt fentartja a *beszámíthatóság* fogalmát, fenn akarja azt tartani az általános jogérzet kedvéért — mint válaszfalat — *bűnösség és büntelenség* között és oly formulát keres, a mely

szerint az egyszersmind határvonalat alkot a *büntetés szükségessége* és annak *szükség nélkülisége* között.

A továbbiakban ki fog tűnni, hogy épen a korlátozott beszámíthatóság fogalma ilyen általános formulát nem tűr meg, mert a szerint, a mint a bűnösség előfeltételeiből vagy a büntetés szükséges voltából indulunk ki, más és más eredményre jutunk.

Ezzel szemben a mi felfogásunk az, hogy az ellentéteket nem a teoriában, hanem a törvényhozási működésben kell összeegyeztetni. A teoriában felállítjuk azt az alapelvet, hogy beszámítható az, a kit büntetni lehet és kell, azonban a *csak* ezen alapelvből kiinduló intézkedések élőjoggá nem válhatnak, mert annak alapját és éltető erejét a nép jogérzete adja meg, ez pedig az individual ethika, az erkölcsi felelősség alapján áll. Ha azt akarjuk, hogy életrevalót alkothassunk, akkor a tudományból levezetett eredményekből engedményeket kell tennünk, egy bizonyos resultans erőt kell létesítenünk a nép individualethikai és a törvényhozó szocialethikai alapelvei között. Mostanság a két erő közül a sokkal nagyobb szerep az individualethikai elveknek jut, azonban a fejlődés kölcsönös evolucio útján oda vezet, hogy a két komponens erő mindinkább közeledve egymáshoz, végre teljesen egybeesik: a népben a szocialethikai elvek jutnak diadalra.

Fentartjuk tehát a beszámíthatóság fogalmát, de — a mennyire az imént mondtak azt megengedik, — új, éltető tartalommal látjuk el.

Beszámíthatóság a fogékonyság a büntetés által való motiválhatóság iránti, beszámítható az, a kit büntetni lehet. A bűnösségi képesség büntethetőséggé lesz. A beszámíthatóság feltételét képezi a büntetésnek és nem a bűncselekménynek. A büntetést csak azokon alkalmazzuk, a kikben az képes akadályozó képzeteket teremteni. Az akadályozó képzetek, teremtésének lehetősége teszi ki a beszámíthatóság lényegét.

A beszámíthatóság vizsgálatának alapjául az egyén lelkiállapota szolgál abban az időpontban, a melyben valamely cselekvényre határozza majd. Itt utalunk arra, hogy az elhatározás időpontjában úgy a hosszantartó, mint a mulékony, úgy a veleszületett, mint a szerzett betegségek *egyforma* hatást, abnormitásokat idéznek elő, ezért a beszámíthatóság kérdésének megállapításánál eme *valamennyi* betegségformákat subsumálnunk kell azon fogalom alá. (A legtöbb író ezen látszólag annyira egyszerű következtetést nem teszi meg: igen sok szerint a korlá-

tozott beszámíthatóság fogalma alá kizárólag *hosszantartó* betegségek vonandók, így különösen *Liszt*, *Seuffert*, *Liepmann*, mások szerint főképp a *pillanatnyiak*, így *Gretener*. Sőt *Koch* csak a *veleszületetteket* akarja figyelembe venni.)

Ha a fentebb mondottakat összegezzük, akkor a korlátozott beszámíthatóság fogalmi ismérveinek megállapítása nem egyéb, mint az előbbi eredmények alkalmazása. Allítsuk fel a különböző lelkiállapotok szakadatlan láncolatát, a mely összekapcsolja a szellemi erők teljesen normális funkcionálásának állapotát az azok teljes megbénulásával és kutassuk, hogy hol állítható fel a beszámíthatóság határa és ama láncolat melyik részét képezik a korlátozott beszámíthatóság fogalma alá vonandó esetek?

Liszt a határt a normális és abnormis reakció közé helyezi. Szerinte a normális reakció a beszámíthatóság alapja, a hol az végződik, ott kezdődik a beszámíthatatlanság. Ezzel akarja ő a megtorló és a célszerű büntetést összekapcsolni, a mennyiben a beszámíthatóságot a büntetés határától független kritériumokhoz akarja kötni s ez által a bűnösségi képességet fentartani, a mely kritériumokba egyszersmind a célszerűség kritériumait is helyezi, mert ezen formula szerint a bűnösségi képesség és a büntethetőség összeesik. Ez azonban csak akkor helyes, ha csak azok fogékonyak a büntetés iránt, a kik normálisan motiválhatók, ellenben azok, a kik csak abnormisak, nem azok.

Felállítottam a lelki állapotok három fázisát: a teljesen normálisét, a teljesen abnormisét és a nem teljesen abnormisét. A szerint a mint a lelki élet egészséges, vagy azon betegesség teljesen uralkodik, vagy pedig a lelki élet működését csak befolyásolja. A két szélsőségben a normális reakció a fogékonyság, illetőleg az abnormis reakció és az érzéketlenség fedi egymást, mert ha a képzetek alakítása és azok hangulata a büntettesnél az elhatározás pillanatába az elhatározás pillanatában normális, ha megvan a normális embernél tapasztalt proporczionalitás a jelenben elérendő és a jövőben várható között: akkor a büntetés kilátásba helyezése s főképp végrehajtása képes hatni, motiválhatja őt és a többi normális embert; viszont, ha a képzetek teljesen színtelenek, azok hangulata negatív, vagyis proporczionalitás nincs: akkor bizonyos, hogy az ilyen állapotban elkövetett tett megbüntetése úgy reá, mint a hozzá hasonló lelki állapotú emberekre célravezető nem lesz.

Vizsgáljuk immár a lelkiállapotnak azon területét, a hol a betegség az elhatározást csak befolyásolja és itt elértünk fejtegetéseinknek tulajdonképeni tárgyához.

Liszt szerint a reakció itt abnormis, tehát beszámíthatóság nincs.

Az előbb mondottakra támaszkodva a legnagyobb határozottsággal állítjuk, hogy egy bizonyos fogékonyság a büntetés iránt ezen esetekben létezik. Az bizonyos, hogy pozitív motiválhatóságról nem beszélhetünk, a mi azt jelenti, hogy a büntetés kilátásba helyezése, vagy annak végrehajtása nem lesz képes őket valamely bűncselekmény elkövetésétől visszatartani akkor, a midőn őket arra a betegség és egyéb külső körülmények determinálják, mert a proporczionalitás eltolódik. De feltétlen bizonyossággal áll az, hogy *bizonyos negatív motiválhatóság létezik*, hogy a *büntetlenség tudata* képes impulsive hatni, az ilyen állapotban levőket a bűncselekmény elkövetésére csábítaná: létrehozna bűncselekményt akkor, a mikor azt egyéb faktorok nélküle nem tehetnék. Lehetséges ez, mert hiszen a képzetek csak homályosak, azok hangulata csak mérsékeltlen abnormis. A negatív motiválhatóság abban az arányban kisebbedik, a mely arányban nő a betegség és eltolódik a proporczionalitás, míg egy fokon a képzetek teljes első tétülésével, vagy azok hangulatának teljes negativitásával egészen megszűnik; ez a beszámíthatatlanság területe.

Mindezekből következik: 1. *hogy motiválhatóság létezik a befolyásolás esetében*, 2. *hogy ez a motiválhatóság abnormis, mert az ily állapotban lévők másképp reagálnak, mint a többi emberek*, 3. *hogy ez a motiválhatóság csekélyebb fokú csak negatív*, 4. *hogy ez a negatív motiválhatóság osztható; tehát most már felállíthatjuk azon tételeket, hogy 1. a beszámíthatóság területébe esnek ezek az esetek, mert az akadályozó képzetek alkotásának lehetősége adva van, 2. a korlátozott beszámíthatóság területét alkotják, mert a motiválhatóság kisebb; így nincs igaza Lisztnek, hogy a motiválhatóság normális volta képezi a beszámíthatóság alapját, nincs igaza ennek következtében, ha azt állítja, hogy az ilyen beteges állapotban szenvedőket büntetnünk nem lehet.*

Lisztnek azon szavai, hogy az ilyen egyének megítélésének szimbóluma ne az ítélő pallos, hanem Aesculap pálczája legyen, ezen irányelvet ám alkalmazták a szociálpolitikában, ott vegyék figyelembe az ő csekélyebb alkalmazkodó képességüket, istápolják őket, könnyítsék meg létfeltételüket, de ha mások jogkörébe

behatoltak; akkor el kell járni ellenük azzal a szigorral, a mely szükséges az összesség és az egyesek védelmére. Ez a kriminálpolitika nagy alapelve: nemcsak a büntettes, hanem egyszersmind a társadalom megvédése is! És én nem hiszem, hogy ezért joggal állíthatnák a klasszikusok, hogy a humanizmus eszméje csak a megtorlás elméletével hozható kapcsolatba.

Friedmann Ernő.